

ΧΩΡΙΑΤΙΚΟ ΚΑΛΑΝΤΑΡ ΤΟΥ 1902

1. 'Ο Χρόνος

Στὰ μέρ μας, ἀπὸ τς δώδεκα μῆν' ἄλλ' ἔρχεται μὲ κρύα καὶ χιόνια καὶ τσὲ λέμε χ'μωνιάτικοι κι ἄλλ' μὲ ζέστες καὶ καλὸ γαῖρὸ καὶ τσὲ λέμε καλοκαίρνοί. Δὲν εἶναι βελί ἡ μέρα τ πότ' ἔρχεται ὁ χ'μῶνας καὶ πότε τὸ καλοκαίρ. Ἀπὸ καμμιά φορὰ τὰ κρύα ἔρχεται νωρὶς καὶ τότες ἔχμε πρῶμο χ'μῶνα, ἄλλ' φορὰ πάλε οἱ ζέστες ἔρχεται νωρὶς κι ἔχμε πρῶμο καλοκαίρ. Γι' αὐτὸ λέγ' καὶ ἡ παροιμία: Ἀπὸ Μάρτ' καλοκαίρ κι ἀπ' Αὐγουστο χ'μῶνα. Ἀμὰ ὁ καθαυτοῦ χ'μῶνας ἀρκέβ' ἀπ' τ' Ἀγιαδριὸς τὸ μῆνα, ἅμα σφίξ τὸ κρύο κι ἀνάψνε τὰ μαγάλια, καὶ φεύγ' μέσα τὸ Μάρτ', ἅμα ἀρκέψνε νὰ πρασνίζνε τὰ βαιῖρια καὶ ν' ἀθίζνε τὰ δέδρα.

Οἱ Τοῦρκ' καὶ οἱ Κατσβέλ' λένε ὁ χ'μῶνας βαίν' τ' Αἰδημητριου καὶ τὸ καλοκαίρ τ' Αἰγιωργιου. Ἄν βῆς καὶ τς δασκάλ' μας καὶ τς γραμματσοῦμεν', ὁ χρόνος εἶναι τέσσερα κομμάτια ἀπὸ τρεῖς μῆν' τὸ καθανεῖνα. Αὐτοῖν' βάζνε στὰ ἔργα τοῦ χ'μῶνα τν ἄνοιξ, καὶ στὰ ἔργα τ' καλοκαιριοῦ τὸ χ'νόπωρο. Μὰ ὁ Θεὸς κανεῖνενα δὲν ἀκούγ'. Νὲ τὸ χ'μῶνα νὲ τὸ καλοκαίρ δὲ τὰ στέλν' τν ἴδια μέρα κάθε χρόνο. Πότε τὰ στέλνει νωρίτερα πότε κόμ' ἑώρας ἀπ' ἄλλες χρονιές.

Τσοὶ χιμωνιάτικοι τσ μῆν' ὁδὲ βορέχ' καὶ χιονίζ' καὶ τὰ χωράφια καὶ τ' ἀβέλια λασπίζνε, οἱ ἄδρὸι κάθαι στὸ χωριό. Ὅσ' ἔχνε ζευγάρια, ἀγελάδια γιὰ ἄλλα χαῖβάνια θὰ τὰ κ'τάζνε, θὰ τὰ ταγίσ-νε, θὰ τὰ ποτίσ-νε κι ὕστερα θὰ πάνε στς καβέδες νὰ παίξνε τάβλι, δάμα γιὰ χαρτιά, γιὰ θὰ κάτση νὰ ποῦνε τὸ καβέ τς καὶ ν' ἀποσώσ-νε λόγια. Ἄν πῆς γιὰ τς μερομστιάδες τ' δὲν ἔχνε χαῖβάνια, ἐκεῖν' στς καβέδες βραδιάζδαι στς καβέδες ξεμερώνται.

Οἱ γ'ναῖκες τότες κάμν-νε δλιές τοῦ σπιτιοῦ. Σνγ'ρίζνε, σκουπίζνε, βαλών-νε, κεδάνε, φαίν-νε, πλέν-νε, μαγερεῦνε καὶ κηδεῦνε τὰ μωρά τς.

Τὰ ξετναμένα κορίτσια πλέχνε ταν-τέλες, γιὰτὶ τότες δὲν ἰδρών-νε τὰ χέρια, κεδάνε στὸ μάγανο, γιὰ στὸ χέρ, φαίν-νε, καὶ σὰ τζὲ βοθάη ἡ φωνή τς τραβδάνε κιόλας γιὰ νὰ περνάη ἡ ὥρα.

Οἱ γιαιές κάδδαι στ' κωχίτσα καὶ λαναρίζνε μαλλιὰ, γιὰ στρίφτνε ρόκα, γιὰ γνέθνε μαλλὶ στὸ χέρ, γιὰ ἔχνε τὸ μωρὸ ὥς ν' ἀποσώσ' ἡ μάννα τ τοὶ δλιές τς, γιὰ λένε στὰ ὀγονάκια τς παραμύθια γιὰ νὰ κάδδαι φρόν'μα.

Τὸ χ'μῶνα φαίν-νε μόνε ἄσπρα πανιά. Τὰ κόκκ'να καὶ τὰ γαλάζια τὰ φαίν-νε τὸ καλοκαίρ, γιὰτὶ τότε δὲ νεμετιζδαι καὶ δὲ μαγών-νε στὸ χτέν'.

“Ἀμ’ ἀνοίξ ὁ καιρὸς κ’ ἔρτ τὸ καλοκαίρ γούλ χύνδαι στὰ χωράφια, στ’ ἀβέλια, στὰ βοστάνια, τσ’ καπνοί, τὰ σκλήκια, τὸ θέρο, τ’ ἄλῶν”, τὸ δρόγιο, κατὰ τὸ καιρὸ νὰ ποῦμε. “Ἐρχεται μέρα π’ ἀδειάζ τὸ χωριό-κι’ ἀπομήσκει μόνε οἱ γριὲς καὶ τὰ μωρά.

“Ὁ χρόνος ἔχ’ πολλὲς γιορτές, μεγάλες καὶ μικρές. Ἡ τρανήτερ ἡ γιορτὴ εἶναι ἡ Πασκαλιά. Τς μεγάλες τς γιορτές δὲ δλεύνε. “Ἄν τυχὸν ἔχνε ὀνομασία, καλοδέχδαι τς μισαφίρδε, τσὲ κερνάνε καὶ τσὲ προσκών-ται. Στὰ λαφρογιόρτια πάλε κάμν-νε μόν λαφρεῖς δλιὲς καὶ καθιστές· σὰ νὰ ποῦμε ράψιο, κέδμο, κλώσ-μο, πλέξιο μὰ ὅχι δλιὲς πατερτη-λήδικες. Μόνε ὅποιος ἔχ’ ὀνομασία, ἂς εἶν’ καὶ λαφρογιόρτ, ἔκεινος γιορτάζ. ¹⁾

2. Οἱ μῆν’

Κάθε μῆνας, ἀπὸ Θεοῦ ἔχ’ καὶ τ’ χάρτ’. Τοὶ χ’ μῶνάτ’ γένδαι οἱ βεγγέρες καὶ οἱ ἐγλεντζέδες, καὶ τσ’ καλοκαιριοὶ τὰ παναγήρια. Ἀμὰ εἶναι κὶ ἀθρώπ’ ποῦ μὲ τὸ τίποτα δὲν εὐχαριστιοῦνται. Τὸ καλοκαίρ’ τσὲ πρᾶζ’ ἡ ζέστα καὶ τὸ χ’ μῶνα τὸ κρύο, καὶ μὲ τὰ λόγια τς κολάζδαι. Γι’ αὐτνοὺς λένε τὸ παραμύθ’.

«Οἱ μῆν’ εἶναι δώδεκ’ ἀδρεῖα παλκάκια. Μιά φορὰ μιὰ νύφ’ ξεπόρτσε τ’ βηθερὰ τς, νύχτα, χ’ μῶνα καιρό, κὶ αὐτὴν’ ἡ καμὲν’ πῆρ’ τὸ δρόμο, καὶ κεῖ π’ πάγαινε γλέπ’ ἕνα φῶς. Παγαίν’ κοδά, γλέπ’ ἕνα χαμῶγ’, βαίν’ μέσα, γιατί τὰ χέρια τς κοκκάλιασανε καὶ τὰ δόδια τς τσακάν’ ζανε ἀπ’ τὸ κρύο. Γλέπ’ δώδεκ’ παλκάκια ἐν’ ἀπ’ τ’ ἄλλου· τρανήτερα. Τσὲ καλησπέρσε, τνὲ καλοδέχκανε, τν’ ἔβανανε νὰ κάτς σὲ μιὰ μαλακιά πολυθρόνα, ἔβανάν’ κὶ τὸ μαγάλ’ ἑρσοτὰ τς, τνὲ γέρασαν φλαμούρ’, τνὲ φίλεψαν’ κουρκούτα μὲ τὸ γάλα καὶ σὰν ἦρτε στὸν ἑαυτὸ τς τνὲ λένε:

— Ποιὸς ἀθεόφοβος σὲ ξεπόρτσε, βάβο, τέτοια ὦρα, μέσ’ στὸ κρύο, τὰ χιόνια ὥς τὸ γόνα, γριά γ’ ναῖκα;

— Κανεῖς παιδάκι μ’. Μονάχη μ’ βγῆκα νὰ πάγω στ’ θεγατέρα μ’, ἔπιασ’ ὁ καιρὸς κὶ ἔχασα τὸ δρόμο. Λέγονδας δεγὶ νὰ πάγω στὸ σπίτι μ’, ἦρτα στὸ δρόμο σας.

Δὲν ἦθελ’ ἡ γριά νὰ πῇ κακὸ λόγο γιὰ τ’ νύφ, μὴ δύχ’ κὶ ἀκουστῇ τ’ ὄνομα τς π’ γεῖναι κακιά.

Πάλε τνὲ ρώτ-σανε:

— Ἀπὸ γούλ’ τς μῆν’ ποιόν’ ἀρέεις κόμ’ πολύ:

1) Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη μελέτη: «Τὸ Πετροχώρι (Τσακίλι) τῆς ἐπαρχίας Μετρώων, Θράκης». Αὐτὸ τὸ μέρος γράφηκε στὰ 1902, στὸ χωριό, τμηματικῶς, κάθε μῆνα. Ἀρκετὲς σελίδες χάθηκαν καὶ ξαναγράφηκαν ἀπὸ μνήμης.

— Γοῦλ' καλοὶ κι ἄξιοι εἶναι παιδάκι μ'. Τοὶ χμωνιάτκ' μαζώνω τὰ ἀγονάκια μ' ὁλόγ'ρα στὸ μαγάλ' τὰ λέγω παραμύθια καὶ χαίρετ' ἡ καρδιά μ'. Τ'ς καλοκαιριοὶ πάλε πέρνω τὸ τεγνεκάκι μ' πότε στ' ἁλών', πότε στ' ἄβέλ', πότε στὸ χωράφ', περνᾶν οἱ μέρες. Μόνε π' γεῖναι ὁ γιόκαζι μ' φτωχὸς καὶ δὲ βόρ' νὰ διασταυρώσ' τὰ ἔξοδα τ' καὶ ὑποφέρει.

— Δὲ γάθεσαι μαζί μας, γιατί, νὰ καλοπεράης;

— "Οχ' παιδάκι μ'. Νὰ πάγω στὸ δόπο μ', γιατί θὰ βγοῦνε νὰ μὲ γ'ρεύνε.

— Χσὴ ἡ καρδιά σ', χσὰ καὶ τὰ λόγια σ', γιατί.

Τνὲ παράβγανανε καὶ πῆγε σπὶτ'. Ἡ νύφ' σὰ δνὲ εἶδε δαγάθηκε.

— Ποῦ ἦσαν μάννα καὶ χάθηκες; λέει ὁ γιός τ'ς.

— Βγῆκα σὰ ὄξω, παιδάκι μ', μ' ἔπιασ' ὁ καιρός, πῆγα σ' ἓνα παλάτ', μὲ καλοφέρτικανε, μὲ φίλεψανε, μὲ ζέστανανε καὶ μ' ἔφερανε πάλε σὲ σένα, γιόκαμ'.

Καπῶς ἔκραινε λόγος καὶ φλουρὶ ἔπεφτ' ἀπ' τὸ στόμα τ'ς καὶ γιόμσε ἡ ποδιά τ'ς.

Σὰν εἶδε ἔτ'ς ἡ νύφ', τνὲ ἄλλ' μέρα στέλνει τ' μάννα τ'ς, γιατί θὰ λὰ σκάσ' ἀπ' τὸ κακό τ'ς.

— Σῦρε μάννα καὶ σὺ νὰ φέρ'ς φλουριά.

Παγαίν' ἡ μάννα τ'ς, σὰν εἶδε τὸ φῶς παγαίν' δυλιγμέν' βουβουλωμέν'. Τνὲ καλοδέχκανε, τνὲ κέρασανε. Αὐτήν' δὸς το καὶ νόρευε τὸ σπὶτ' καὶ τὰ δώδεκα παλ'κάρια κ' ἔκαμνε τὸ κακότχο.

— Πῶς βγῆκες τέτοια μέρα, γιατί, καὶ δὲ φοβήθηκες τὸ κρύο;

— Τί νὰ κάμω, παιδάκι μ'. Ὁ γαβροκαμένος μ' μὲ ξεπόρτισε μέσ' στὰ χιόνια γιὰ νὰ μὲ ξεφορτωθῇ.

— Ἀπὸ γοῦλ' τ'ς μῆν' ποιὸς σὲ φαίνεται καλιγότερος;

— Γοῦλ' τ'ς κακοὶ κι ἀνάποδ' παιδάκι μ'. Πάρ' τὸν ἓνα βάρει τὸν ἄλλοι. Οἱ χμωνιάτκ' μᾶς ψοφᾶνε στὸ κρύο κι οἱ καλοκαιριοὶ στ' ζέστα. Ὁ φτωχὸς γιόκα μ' νὲ γιὰ τὸ χ'μῶνα εἶναι, νὲ γιὰ τὸ καλοκαίρ'. Ὁ κόσμος εἶναι γιὰ τ'ς ἀρκόδ.

— Θέλ'ς νὰ κάτσης μαζί μας νὰ καλοπεράης.

— Τί καλοπέρασ' θάχω μ' αὐτὸ τὸ πορδοζούμ' παιδάκι μ'; Νὰ τνὲ χέσω τέτοια ζῆσ'. Ἀς πάγω στὸ δόπο μ' νὰ διῶ τί θὰ γένω.

— Σὰ τ' γαρδιά σ', γιατί, καὶ τὰ λόγια σ'.

— Τνὲ παράβγανανε καὶ πῆγε σπὶτ'. Σὰ τνὲ εἶδε ἡ κόρ' τ'ς ρίχκε στὸ λαιμό τ'ς καὶ τν' ἀγάλιασε.

— Καλῶς τ' μαννάκα μ'. Τί μᾶς ἔφερες μαν-νέ;

— Πορδὲς θυγατέρα βόλ'κες.

Κι ἄρχεψε νὰ τσὲ δύν' δρόμο.

— Τί τσὲ εἶπες μάννα ;
 — Τ' γακή τ'ς καὶ τν' ἀνάποδ' τ'ς.
 — Ἐσὺ τί τσὲ εἶπες μάννα ! λέει ὁ γιὸς στ' μάννα τ'.
 — Τν ἀλήθεια τ' Θεγοῦ παιδάκι μ'. Γοῦλ' καλοὶ καὶ χσοί.
 — Εἶδες μάννα ; Χσοὶ τσὲ εἶπες, χσάφ σὲ φόρτωσανε, ἡ κεράκα μ'.
 κακοὶ τσὲ εἶπε κακὰ φορτώθηκε.
 Καὶ κάμε κάμε ὡς τὸ βράδ τὰ κακάρωσε».

3. Γεννάρ'ς 1902

1. Αὐτόνα τὸ μήνα τότε λένε καὶ Μεγάλο καὶ Τρανό, γιὰτὶ αὐτὸς σὰ
 βρῶτος ἀπὸ τς δώδεκα εἶναι καὶ ὁ ὅλο μέγας τς. Κι ἓνα σ' αὐτὸν τὸ
 μήνα ἀρκεῦνε νὰ μεγαλὼν-νε οἱ μέρες καὶ γένται οἱ μεγάλ' οἱ ἐγλεντζέ-
 δες. Γενάρ τονὲ λένε γιὰτὶ τότες ἀρκεῦνε νὰ γεννᾶνε οἱ ὄρνιθες.

2. Ἄμα βουρνίξ τὸ Γενάρ τὸ καλοκαίρι θᾶναι ἀρρωστίες. Οἱ γρηές
 ποὺ πολὺ τὰ δοξάζνε αὐτὸ τὰ πράματα λένε: «Γοῦλ' οἱ μὴν' νὰ βροδᾶνε
 ἀμὰ ὁ Γενάρς νὰ σωπαίν'».

3. **Τρίτη 1.** Τ' Αἰβασ-λειοῦ καὶ Πρωτοχρονιά. Μεγάλ' γιορτή.

Σήμερα ἔχνε ὀνομασία ὁ Βασίλ'ς, ὁ Βασ-λάκ'ς, ἡ Βάσω, ἡ Βασίλω,
 ἡ Βασ-λ'ώ, ἡ Βασιλ'κή, ἡ Βασίλεια, ἡ Βασ-λοπούλα καὶ ὁ Πολυχρόν'ς.

4. Ἀποβραδὶς ζυμών-νε πίττες μὲ προῦμι καὶ ζάχαρ, τσὲ βάζνε στὰ
 ταψιά, πέρν-νε δυὸ περούνια καὶ τσὲ ξοπλιάζνε, τσ' ἀλείφνε αὐγὸ, τσὲ
 πισπιλὼν-νε μὲ σουσάμ, τσὲ στολίζνε μὲ καθερισμένα μύγδαλα, στήνουνε
 ἓνα κλωνὶ βασιλικὸ στ μέσ, περνᾶνε ἀπὸ πᾶν τ' καὶ τ' αὐγότσεφλο καὶ
 τσὲ ψήν-νε στὸ φοῦρνο, γιὰ τ παραμονή—γιὰ καὶ ἀνήμερα. Ἀπὸ βραδὶς
 σφάζνε καὶ τὸ καπὸν' καὶ κάμν-νε στὸ ζμί τ' τσορβά. Ἄμα γρίσνε ἀπ'
 τν' ἐκκλησιὰ θὰ κάτση στὸ τραπέζ' νὰ φάνε τὸ τσορβά καὶ τὸ καπὸν',
 καὶ ἀφοῦ ἀγλύφνε καὶ τὰ κόκκαλα, ὁ μεγαλύτερος τοῦ σπιτιοῦ θὰ κ'τάξ
 καὶ τὸ καράβ. Σὰν εἶναι γιομάτο (σκοτεινὸ) ἡ χροιά θὰ πάη βερεκε-
 τλίδκη, σὰν εἶναι πάλε ἄδειο (ἡμιδιαφανὲς) θὰ ἔχμε φτώχεια, καὶ ἂν εἴ-
 ναι στραβό, θὰ πῇ πὼς γιὰ ὁ νοικοκύρ'ς γιὰ ἡ ν'κοκερὰ στραβοπατοῦνε.
 Ὑσταρα ὁ μεγαλύτερος κόφτ' τ' πίττα. Τὸ πρῶτο τὸ κομμάτ' εἶναι γιὰ
 τὸ σπῖτ', τὸ δεύτερο γιὰ τ' ἀβέλ', τὸ τρίτο γιὰ τὸ χωράφ', ἄλλο γιὰ τὸ
 παχτσέ, ἄλλο γιὰ τὸ μαγαζί, ὕσταρα γιὰ τὰ βόδια, γιὰ τὰ κατσίκια, γιὰ
 τὰ πρόβατα, κατὰ τὸ ἔχ' τοῦ καθενοῦ. Ὑσταρα κόφτ' γιὰ τὸ νοικοκύρ',
 τὴ ν'κοκερὰ, καὶ τὰ παιδιὰ μὲ τν' ἀράδα, ἀπ' τ' ὅλο μεγάλο ὡς τ' ὅλο
 μικρό. Σ' ὅποιον κομμάτ' βρεθῇ τὸ γροσάκ' ἐκεῖνος θὰ εἶναι ὁ τυχε-
 ρὸς τῇ χροιάς. Τὸ βαρὺ ποὺ βάζνε στ δίττα τονὲ φλάνε στὰ εἰκονί-
 σματα τοῦ σπιτιοῦ καὶ δέ τονε ξοδιάζνε. Τὰ κορίτσια κρατοῦνε μιὰ βούκα
 ἀπὸ τὴ πίττα τ'ς καὶ τὸ βάζνε ἀπ' κάτ' στὸ μαξιλάρ τς γιὰ νὰ διοῦνε.

στο νύπνο τ'ς ποιόνα θά πάρνε. "Υσταρά άπ' τὸ φαγὶ παγαίνν'ε στις βίζιτες, τσι δκοὶ καὶ τσι φίλ' πῶχνε ὀνομασία. Ἐκεῖ κερνιοῦδαι, εὐκιοῦδαι καὶ γυρίζνε ὡς τὸ βράδ' ἀπὸ σπὶτ' σὲ σπὶτ'. Τὰ παλιά τὰ χρόνια τέτοιες μέρες κερνάγανε ρετσέλ' γιὰ μέλ'. "Υσταρά σὰ βγῆκε ὁ καβὲς κερνάγανε καβὲ μὲ τὸ μέλ'. Τώρα π γεῖναι ἡ ζάχαρ' κερνάνε γλυκὸ κι' ἀπὸ κἀνα ρακάκ' γιὰ κρασάκ' τσ' γέροι καὶ τσ' ἄδροι.

5. Σήμερα τὰ κορίτσια βγάζνε τὰ προικιά τς, τὰ φλουριά τ'ς καὶ τὰ κεδήματά τς, ἀπ' τὸ σεδούκι, καὶ τὰ στολίζνε στὸ τραπέζι. Τὸ καταπόδ' στολίζδαι καὶ οἱ ἴδιες, φοροῦνε καὶ τὰ σμαδιακά τς καὶ κάμν'νε ἀπὸ γούλες τσι δλιὲς κι ἀπὸ λίγο, λίγο ράψιμο, λίγο κέδμα, λίγο πλέξιμο, γιὰ νὰ βασλέψνε γούλο τὸ χρόνο.

Καθανεῖνας κ'τάζ νὰ εἶναι χαρούμενος γούλ'μέρα γιὰ νὰ περάσ' γούλο τὸ χρόνο μὲ χαρά.

6. Σάββατο, 5. Παραμονὴ τοῦ Φωτός. (Νηστεία)

'Απόψα κάθε νοικοκερὰ θὰ ζιώσ' ἀλεύρι μὲ τῇ ψλή τ σίτα, θ' ἀνοίξ' φύλλα, θὰ τὰ πισπιλώσ' βαχαρικά καὶ καρύδια κουπανισμένα, θὰ δλιξ' τὰ φύλλα, θὰ τ' ἀραδιάσ' μέσ' τὸ ταψὶ ζουγγρά ζουγγρά, θὰ τὰ ψήσ, θὰ χύσ' καὶ τὸ σερπὲτ καὶ αὐριο θὰ τὸ φάνε τὸ σαραγλί, γιὰτὶ σήμερα νηστεύνε.

Μόνε σκοτνιασ' βγαίν'νε τὰ παιδία μὲ τὰ φαναράκια τς, καλαδᾶνε στὰ σπύτια καὶ μαζών'νε δεκάρες. Βγαίν'νε ἀκόμα καὶ μεγάλ' μὲ τ λατέρνα, γιὰ τὸ καρνέτο καὶ καλαδᾶνε.

Αὐριο εἶναι τὸ Φωτὸ π' ἀγιάζοννε οἱ παπάδες,
ποὺν δρέχνε οἱ ἀρχιερεῖς μὲ τὸ σταυρὸ στὸ χέρι,
μέσα σιὰ σπύτια baίνοννε καὶ λὲν τὸν Ἰορδάνη,
βοήθεια τὸν ἔχουμε αὐτὸν τὸν Ἰορδάνη.
"Αγοῖξαν τὰ οὐράνια, βγῆκ' ἕνα περιστέρι,
τὸ Ἅγιο Πνέμα ἦτανε τὴν μαρτυριά θὰ φέρη,
τὴ θάλασσα καὶ τὸ δαχὶ χαίρει χαριτωμένη.